เสียงสะท้อนจากเด็กชายขอบ : การเรียนรู้ด้วยตนเองในการอ่านภาษาอังกฤษ

พระภูวดล ปิยสีโล *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ด้วยตนเองในการอ่านภาษาอังกฤษกับการอบรมเลี้ยงดูของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ใช้กิจกรรมการอ่านภาษาอังกฤษแบบกว้างขวาง และเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษก่อนและหลังการใช้กิจกรรมการอ่านภาษาอังกฤษแบบกว้างขวาง กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนขนาดเล็กแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย จำนวน 10 คน ที่เรียนวิชาภาษาอังกฤษในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานกับการทดลองสอนในชั้นเรียน เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการสอนการอ่านด้วยกิจกรรมการอ่านแบบกว้างขวาง จำนวน 10 แผน 2) บันทึกการอ่าน 3) แบบสัมภาษณ์ 4) การสังเกตการณ์ และ 5) แบบทดสอบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติใช้ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. นักเรียนใช้กลวิธีทางการอ่านมากขึ้น โดยใช้กลวิธีการอ่านขณะที่อยู่ต่อหน้าครูมากกว่าการอ่านด้วยตนเองที่บ้าน และนักเรียนอ่านหนังสือภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะนักเรียนหญิงอ่านมากกว่านักเรียนชาย

2. ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวของนักเรียนแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และกลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

3. มีความเชื่อมโยงกันระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและใช้อำนาจสูง มีลักษณะยึดติดกับการแปลความหมายของบทอ่านแบบคำต่อคำ และไม่ค่อยกล้าที่จะเดาความหมายของคำศัพท์และประโยคระหว่างอ่าน สำหรับนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมีความกล้าที่จะเสี่ยงเดาความหมายของคำศัพท์และประโยคมากกว่า

4. ความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนสูงขึ้น หลังจากใช้กิจกรรมการอ่านแบบกว้างขวาง

Abstract

The purposes of this research were to study self-directed learning in English reading and child rearing practices of the students using extensive reading activities, the

* นิสิตปริญญาโท คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

relationship between those two aspects and to compare the students' reading comprehension before and after using extensive reading activities. The target group consisted of 10 students studying English in the first semester of the academic year 2005 in a small primary school in Chiang Rai province. The research instruments consisted of 10 lesson plans using extensive reading activities; reading record, interview, observations and reading comprehension test. The data obtained were analyzed by using percentage and means. The findings were as follows:

1. The students used more reading strategies and they tended to use them while reading in class more than out of class. In comparison, female students read more than male students.

2. The characteristics of child rearing practice of the students consisted of two main groups, the strict one and the neglected one. The students in the first group were controlled by the family authority focusing on their obedience. On the other hand, students in the second group were self-responsibility. They were rarely given suggestions on studying from their grandparents taking the parents' role.

3. There were relationships between child rearing practice and self-directed learning. The students from the strict family tended to use word by word translation. They were also, reluctant to guess the meaning of the words and sentences while reading. For the students from neglected family gained more courage to take risks in guessing the meaning of vocabulary and sentences.

4. The students' reading comprehension was increased after using extensive reading activities.

บทนำ

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learner autonomy)เป็นที่กล่าวถึงกันมากในแวดวงการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระยะสองทศวรรษที่ผ่านมา แต่ดังที่ทราบแล้วว่าแนวคิดนี้เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยมีความเชื่อพื้นฐานเรื่องสิทธิของปัจเจกบุคคล ซึ่งรวมถึงสิทธิในการเรียนรู้ด้วย (Holec, 1979) แนวคิดนี้จึงยังเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่าสามารถนำไปใช้ในทุกบริบททางสังคมได้หรือไม่ (Littlewood, 1999, Benson, 2001)) ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดและพัฒนาอุปนิสัยการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นอย่างมาก ถ้านักเรียนเติบโตในสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้หรือมีต้นทุนทางสังคมดี ย่อมจะมีโอกาสในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ดีขึ้นด้วย ในทางตรงกันข้าม หากเงื่อนไขทางสังคมไม่เอื้ออำนวย นักเรียนย่อมประสบปัญหาในการพัฒนาทักษะดังกล่าวด้วยเช่นกัน

เงื่อนไขทางสังคมดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมตะวันออกที่มีความเชื่อเรื่องระบบอาวุโสและการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2539) การตั้งคำถามเป็นเสมือนการท้าทายต่ออำนาจและการไม่ยอมเคารพเชื่อฟัง การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระจึงดูจะเกิดได้ยากในสังคมตะวันออก แต่ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการบางท่านพร้อมที่จะยืนยันว่าแนวคิดนี้อยู่เหนือข้อจำกัดทางวัฒนธรรม และสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ แม้กระทั่งในวัฒนธรรมที่ผู้น้อยไม่อาจโต้แย้งต่อผู้ใหญ่ (Littlewood, 2000)

นอกจากนี้ นักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนะให้มองแนวคิดนี้ในแง่มุมของศักยภาพและสมรรถภาพ (Holec, 1979, Wenden, 1991, Benson, 2001) ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองในแง่ของวิถีทาง (means) ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตมากกว่าจะเป็นเป้าหมาย (ends) ที่สำเร็จสมบูรณ์ในตัวเอง การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองในแง่นี้จึงเน้นไปที่กระบวนการ

ศักยภาพ โดยไม่เอาภาวะอุดมคติมาเป็นเครื่องชี้วัดอย่างตายตัว ท่าทีในการศึกษาวิจัยดังกล่าวนี้ช่วยให้มองเห็นเงื่อนไขของการ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองในแต่ละบริบทมากยิ่งขึ้น

บทความนี้เป็นการเรียบเรียงเนื้อหาบางส่วน จากผลการวิจัยเรื่อง**"การเรียนรู้ด้วยตนเองในการอ่านภาษาอังกฤษและการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ใช้กิจกรรมการอ่านภาษาอังกฤษแบบกว้างขวาง"*** เนื้อหาหลักของบทความจะเป็นการอภิปรายผลการวิจัยที่ค้นพบเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองท่ามกลางบริบทแวดล้อมในสังคมชนบท โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวที่จะส่งผลต่อบุคลิกภาพทางการเรียนรู้ของนักเรียน (ผู้สนใจรายละเอียดของการวิจัยสามารถอ่านได้จากรายงานการวิจัยฉบับเต็มที่อ้างถึงในบรรณานุกรม)

กระบวนการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพกับการทดลองสอนในชั้นเรียน ในด้านข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีการทดลองสอนตามแผนการสอนที่ได้สร้างขึ้นและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียน บันทึกการสอน และตรวจดูผลงานของนักเรียน ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ใช้วิธีการสัมภาษณ์ประกอบการสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแหล่งข้อมูลซึ่งประกอบด้วยนักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้ปกครอง ประกอบกับการสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการลงพื้นที่และนำแผนการสอนที่ได้รับการตรวจสอบแล้วไปทดลองสอนนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย และได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. สำรวจข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนทั้งหมด โดยใช้แบบสอบถามประกอบกับการสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับครูประจำชั้น แล้วคัดเลือกนักเรียนที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 10 คน (ชาย 5 คน หญิง 5 คน) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกโดยพิจารณาจากความสามารถในการอ่าน-เขียนภาษาอังกฤษในระดับพอใช้จนถึงขั้นดี ซึ่งเลือกได้ 10 คนจากจำนวนนักเรียน 20 คน

2. สำรวจพื้นที่วิจัย แนะนำตนเองกับชุมชนและครอบครัวของนักเรียนและดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

3. ชี้แจงและแนะนำการใช้กิจกรรมการอ่านแบบกว้างขวางต่อนักเรียน ตลอดจนเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียน

4. ทดสอบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษก่อนสอนด้วยแบบทดสอบที่ได้สร้างขึ้นและหาคุณภาพในการจำแนกแล้ว

5. ดำเนินการสอนการอ่านภาษาอังกฤษด้วยกิจกรรมการอ่านแบบกว้างขวาง ตามแผนการสอนที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว

6. เก็บรวบรวมบันทึกการรายงานตนเองของนักเรียนและผลงานอื่นๆ ของนักเรียนที่สามารถสะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนได้

7. สังเกตพฤติกรรมและสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มเป้าหมายและบันทึกข้อมูลแยกเป็นหมวดหมู่

8. ทดสอบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษหลังจากสอนเสร็จในระยะสุดท้าย

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อมูลหลัก 2 ส่วน คือ ข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและบันทึก ทั้งจากบันทึกการรายงานตนเองของนักเรียนและผลงานอื่นๆ ของนักเรียนที่สะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน การสังเกตพฤติกรรมและสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย ผู้ปกครองและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตลอดจนทั้งบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยเอง โดยผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูล ตีความข้อมูลดังกล่าวตามกรอบแนวคิดที่ได้วางไว้ จากนั้นได้เขียนรายงานผลการวิจัย โดยใช้วิธีการบรรยายเชิงพรรณนาตามลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการทดสอบ ความสามารถในการอ่านของผู้เรียนนั้น ผู้วิจัยได้คำนวณหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อนำเสนอในรูปแบบของตารางต่อไป

กรอบแนวความคิด

กรอบความคิดในการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาท่ามกลางบริบททางสังคม ซึ่งมาจากแนวคิดของ Bakhtin และ Vygotsky โดยประกอบด้วยแนวคิดหลัก 3 แนวคือ 1.แนวคิดเรื่องการขัดเกลาทางสังคม (socialization) 2.แนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงโต้ตอบ (dialogic interaction) และ3.แนวคิดเรื่องพื้นที่แห่งพัฒนาการทางการเรียนรู้ (zone of proximal development) รายละเอียดของแนวคิดทั้งหมดนี้จะแทรกอยู่ในการอภิปรายที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุปพบว่านักเรียนใช้กลวิธีทางการอ่านมากขึ้น โดยใช้กลวิธีการอ่านขณะที่อยู่ต่อหน้าครูมากกว่า การอ่านด้วยตนเองที่บ้าน การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวส่วนใหญ่มักจะเน้นให้นักเรียนเชื่อฟังและทำตามคำสั่งโดยปราศจากข้อโต้แย้ง มากกว่าจะอธิบายและให้เหตุผลประกอบ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่พบในการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน โดยกลุ่มนี้จะมีลักษณะการใช้อำนาจควบคุมให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ มีการดุด่าว่ากล่าวและลงโทษเมื่อทำผิด อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยให้นักเรียนดูแลรับผิดชอบตนเอง ผลการวิจัยพบว่าในด้านความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวและการเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น มีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและใช้อำนาจสูง มีลักษณะยึดติดกับการแปลความหมายแบบคำต่อคำ และไม่ค่อยกล้าเดาความหมายของบทอ่าน ต่างจากนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยซึ่งมีพฤติกรรมการเรียนรู้โดยการเดาความหมายและมีความกล้าเสี่ยงมากกว่า นอกจากนี้นักเรียนหญิงและชายซึ่งได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันยังมีลักษณะการเรียนรู้ที่ต่างกันด้วย ผลการวิจัยดังกล่าวนำไปสู่ประเด็นในการอภิปรายดังต่อไปนี้

การอภิปรายผล

การเรียนรู้ด้วยตนเอง : ศักยภาพที่ต้องพัฒนา

ผลการวิจัยในครั้งนี้สนับสนุนแนวคิดของนักวิชาการในกลุ่มที่เน้นเรื่องศักยภาพและสมรรถภาพทางการเรียนรู้ด้วยตนเองเพราะการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ยังคงต้องอาศัยครูในการกำกับชี้แนะ แม้ว่าจะมีศักยภาพที่แฝงเร้นอยู่หลายประการก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเงื่อนไขและข้อจำกัดหลายๆ ด้านที่อยู่แวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในการอบรมเลี้ยงดู (ซึ่งจะได้อภิปรายอย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป) และระบบการศึกษา รวมทั้งเงื่อนไขภายในของนักเรียนที่ไม่คุ้นเคยกับการเรียนรู้แบบนี้ ประกอบกับวิชาภาษาอังกฤษนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องที่อยู่ไกลจากชีวิตประจำวันของนักเรียน ไม่อาจแสวงหาความรู้จากสื่อหรือบุคคลใกล้ตัวได้มากนัก

ลักษณะการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยคำแนะนำจากครูเป็นหลักนี้อาจเปรียบได้กับนักว่ายน้ำที่ไม่ยอมปล่อยราวเกาะ ถึงแม้ว่าจะได้เรียนทักษะและกลวิธีต่าง ๆ มากเพียงใด ก็ไม่สามารถว่ายน้ำได้เอง ยังคงต้องใช้ราวเกาะตลอดเวลา เนื่องจากประสบการณ์ตรงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลองผิดลองถูกและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดของตนเองจึงถือเป็นกระบวนการหลักในการเรียนรู้ ดังนั้นความกล้าเสี่ยงหรือกล้าตัดสินใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญ ของกระบวนการดังกล่าวและเป็น

ตัวบ่งชี้ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Benson, 2001) จากผลการวิจัยครั้งนี้จะเห็นได้ว่านักเรียนยังขาดความกล้าในการใช้ภาษา แสดงว่ายังคงต้องได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่อีกมาก

Phil Benson ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวคิดนี้มีความเห็นว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองที่เป็นอิสระอย่างแท้จริงนั้นเป็นเรื่องอุดมคติที่เกิดขึ้นได้ยาก ไม่ว่าจะในบริบทสังคมแบบใดก็ตาม (Benson, 2001) ยิ่งหากเป็นการศึกษาในระบบยิ่งเป็นไปได้ยาก เพราะต้องมีการสอนเป็นกลุ่มใหญ่และอยู่ภายใต้หลักสูตรทางการศึกษาที่กำหนดไว้แล้วจึงเท่ากับเป็นการจำกัดทิศทางของการเรียนรู้ด้วยตนเองไปโดยปริยาย การส่งเสริมแนวคิดเรื่องนี้ภายใต้ระบบการศึกษาจึงมีความลักลั่นอยู่ในตัวเอง และจำเป็นที่จะต้องพิจารณาความเป็นไปได้ในหลายๆ แง่มุม

ในทางตรงกันข้าม การปล่อยให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีครูช่วยนั้น ไม่ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้เสมอไป (Wenden, 1991) เพราะนักเรียนต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ที่เชี่ยวชาญกว่าในการขยายขอบเขตการเรียนรู้ของตนเอง (Vygotsky, 1978) เพียงแต่ว่ากระบวนการดังกล่าวนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้มีการต่อรองในการเรียนรู้ การสร้างความหมาย และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ด้วย (Bakhtin, 1981, Vygotsky, 1991)

ข้อเสนอแนะเบื้องต้นของการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนชนบทดังที่ปรากฏในการวิจัยครั้งนี้ จึงน่าจะเป็นรูปแบบการผสมผสานระหว่างการกำกับดูแลของครูกับการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยเมื่อครูเห็นว่านักเรียนเริ่มพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้บ้างแล้วก็ค่อยๆ ถอนการกำกับดูแลนั้นไปทีละน้อย

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันในแต่ละครอบครัวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและใช้อำนาจสูง ไม่ค่อยกล้าเดาความหมายและยึดติดกับการแปลความหมายแบบคำต่อคำมาก ต่างจากนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ลักษณะการเลี้ยงดูส่วนใหญ่ที่ใช้อำนาจในการบังคับควบคุม ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและไม่ได้ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีส่วนทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพทางการเรียนรู้ของตนเอง และส่งผลเชื่อมโยงต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ขาดเป้าหมายและไม่รู้จักการวางแผนการเรียนรู้ด้วย ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยจำนวนมากที่พบว่าการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน (จินตนา แขกแก้ว, 2545, สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534) และตัวชี้วัดความสามารถในการกำกับการเรียนรู้ของตัวเองประการหนึ่งคือ ความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว (วัฒนา เตชะโกมล, 2541)

ผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มักจะใช้กลวิธีการอ่านแบบต่าง ๆ ต่อหน้าครูมากกว่าการอ่านด้วยตนเองทั้งๆ ที่สามารถใช้กลวิธีเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพพอสมควรนั้นอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวซึ่งเน้นให้เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และการสั่งให้ทำตามโดยไม่มีการอธิบายเหตุผล ประกอบกับการเรียนในแบบแผนปกติที่ครูมักจะเน้นให้ทำตามและมีคำตอบถูกผิดแบบตายตัว ทำให้นักเรียนเคยชินกับการเรียนรู้แบบไม่ต้องคิดเอง เมื่อได้รับการส่งเสริมให้การเรียนรู้ด้วยตนเอง นักเรียนจึงไม่คุ้นเคยและต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนตัวเองพอสมควร ถึงแม้จะได้รับการส่งเสริมและให้กำลังใจเป็นอย่างมาก นักเรียนก็ยังไม่มั่นใจว่าจะได้รับการยอมรับจากครูอย่างแท้จริงหรือไม่ ทำให้เกิดความลังเลที่จะใช้ศักยภาพในตัวเองอย่างเต็มที่

ความกล้าหาญที่จะแสดงความเห็นและความเชื่อมั่นในตนเองนั้นไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะนักเรียนจะเกิดความลังเลในการแสดงออกถึงศักยภาพดังกล่าว และถึงแม้ว่าระบบ

การศึกษาปัจจุบันจะเน้นแนวคิดเรื่องผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ผู้ที่คงอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจก็ยังเป็นครูผู้สอนอยู่นั่นเอง นักเรียนจะต้องรู้จักทำตัวให้เรียบร้อยภายในห้องเรียนให้เป็นที่ยอมรับของครูไม่ต่างจากการเรียนรู้ในบ้าน นักเรียนส่วนใหญ่เคยชินกับระบบที่ครูมีอำนาจเหนือกว่าและต้องยอมทำตามคำสั่งของครูโดยไม่มีข้อโต้แย้ง จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในบ้านและในห้องเรียนยังไม่มีท่าทีว่าจะเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด

ด้วยเหตุดังกล่าว การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเท่ากับเป็นการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กและครูกับนักเรียนให้มีท่าทีที่ผ่อนคลายมากขึ้น ครูที่มุ่งหวังจะให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงต้องเปิดใจให้กว้าง ไม่จำกัดคำตอบถูกผิดแบบตายตัวแต่มีลักษณะยืดหยุ่นเพื่อให้นักเรียนค่อยๆ เรียนรู้ที่จะจับทิศทางใหม่ได้ด้วยตนเอง และที่สำคัญครูจะต้องอดทน เพราะกระบวนการดังกล่าวนี้ขัดแย้งกับสภาพความเป็นอยู่ทางสังคมและจำเป็นต้องใช้เวลาในการส่งเสริมและพัฒนา และในบางครั้งถึงแม้ว่านักเรียนจะเริ่มกล้าที่จะเดาความหมายในการอ่านและสามารถเลือกใช้กลวิธีการอ่านที่เหมาะสมได้บ้างแล้ว แต่ในระยะต่อมาอาจจะมีพฤติกรรมเหมือนไม่เคยรู้ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองมาก่อนเลยก็เป็นได้ (Benson, 2001)

บทบาทชายหญิงกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่พบในการวิจัยคือความแตกต่างในด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนชายและหญิง โดยจะเห็นได้ว่านักเรียนหญิงส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายอย่างสม่ำเสมอกว่า นักเรียนชายมีความตั้งใจในการทำกิจกรรมการอ่านมากกว่า ผลการวิจัยพบว่านักเรียนหญิงเกือบทั้งหมดอ่านหนังสือภาษาอังกฤษได้มากกว่านักเรียนชาย ทั้งในด้านปริมาณและระยะเวลาที่ใช้ในการอ่านและได้คะแนนทดสอบความเข้าใจในการอ่านเพิ่มขึ้นมากกว่านักเรียนชาย ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่านักเรียนหญิงส่วนใหญ่สามารถพัฒนาทักษะการอ่านโดยรวมได้ดีกว่านักเรียนชาย นอกจากนี้ยังพัฒนาความสามารถด้านอื่นๆ ได้ดีกว่านักเรียนชายอย่างเห็นได้ชัด อาทิ จำคำศัพท์ได้มากกว่า และเขียนสรุปใจความสำคัญของเรื่องได้ดีกว่าเป็นต้น

ผลการวิจัยดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงผลของการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างชัดเจน กระบวนการเรียนรู้และการถอดความหมายจากบทอ่านของนักเรียนหญิงดังกล่าวนี้ สะท้อนถึงการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เด็กผู้หญิงมักจะถูกคาดหวังให้เป็นผู้รับผิดชอบต่องานบ้าน มีความละเอียดอ่อนและคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองมากกว่าเด็กผู้ชาย ผู้วิจัยพบว่านักเรียนหญิงนั้นมีกิจกรรมประกอบการอ่านที่หลากหลาย อาทิเช่น การเล่าเรื่องที่อ่านให้พ่อแม่พี่น้อง หรือตายายฟัง มีการเล่นทายคำศัพท์กับคนรอบข้าง ลักษณะเช่นนี้ปรากฏน้อยมากในนักเรียนชายซึ่งมักจะอ่านและแก้ปัญหาโดยลำพัง

ลักษณะดังกล่าวนี้น่าจะเป็นผลสืบเนื่องจากความสัมพันธ์ในครอบครัวชนบทที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างชายหญิงอย่างชัดเจน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2539) เด็กผู้ชายส่วนใหญ่จึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างจากเด็กผู้หญิง ดังจะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่ไม่ได้คาดหวังให้เด็กผู้ชายจะต้องมีความละเอียดถี่ถ้วนในการทำงานบ้านแต่จะคาดหวังให้เด็กผู้ชายให้ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้โดยลำพังและเป็นอิสระ ความคาดหวังดังกล่าวนี้ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ใหญ่มีต่อเด็ก และเด็กย่อมเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองจากปฏิสัมพันธ์นั้น

ความแตกต่างด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนต่างเพศนี้อาจนำไป ปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของนักเรียนแต่ละกลุ่ม มีการคัดเลือกสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น จัดหาหนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลายให้นักเรียนหญิงและชายเลือกตามความสนใจและเปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมหลังการอ่านตามความถนัด เป็นต้น นอกจากนี้

ครูผู้สอนยังอาจทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อศึกษาและพัฒนาคุณลักษณะการเรียนรู้ที่ต่างกันของนักเรียนชายและหญิงได้ด้วย และจากการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงกับกระบวนการเรียนรู้ยังมีอยู่น้อยมากและควรได้รับการวิจัยในระดับที่กว้างขวางและลึกซึ้งกว่าที่เป็นอยู่

ต้นทุนทางสังคมของนักเรียนชนบท

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวถือได้ว่าเป็นต้นทุนทาง สังคมอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน ต้นทุนทางสังคมนี้อาจส่งผลในแง่บวกหรือแง่ลบก็ได้ ขึ้นอยู่กับท่าทีในการจัดการกับเงื่อนไขต่าง ๆ ในแต่ละบริบท จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่านักเรียนกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในสังคมชนบท (อำเภอรอบนอกของจังหวัดเชียงราย) มีต้นทุนทางสังคมในระดับที่ต่ำมาก ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ และการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคนรุ่นย่าและยายเป็นส่วนใหญ่ โอกาสในการเรียนรู้จากการส่งเสริมของทางบ้านนั้นมีอยู่น้อยมาก แม้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเห็นประโยชน์ของการใช้ภาษาอังกฤษในอนาคตของนักเรียน แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักเรียนมากนัก ดังนั้น ถึงแม้จะมีความต้องการที่จะเรียนรู้เพียงใดก็ตาม นักเรียนย่อมไม่มีอำนาจในการต่อรองกับบุคคลแวดล้อมเพื่อเรียนรู้ตามที่ต้องการ

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระยังเชื่อมโยงกับเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยอย่างใกล้ชิดด้วย ดังงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายการเรียนรู้เป็นตัวแปรที่ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อการกำกับดูแลการเรียนรู้ด้วยตนเอง (ปณิตา นิรมล, 2547) หากนักเรียนตระหนักได้ว่าตนเองเรียนไปเพื่ออะไร การเรียนรู้นั้นย่อมมีความหมายต่อชีวิต และส่งผลให้เกิดความขวนขวายที่จะเรียนรู้มากยิ่งขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม การที่นักเรียนจะทำได้ดังที่ว่านี้จะต้องมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการตั้งเป้าหมายของชีวิต (goal) เป็นปัจจัยสนับสนุนด้วย ผู้วิจัยพบว่านักเรียนเกือบทั้งหมดยังไม่มีเป้าหมายของชีวิตที่ชัดเจนเพียงพอ พ่อแม่ผู้ปกครองเองก็ดูจะไม่ได้ตั้งความคาดหวังต่อนักเรียนมากนัก ส่วนใหญ่จะกล่าวในทำนองว่า 'อยากให้เรียนสูง ๆ จะได้ไม่ต้องทำนา ไม่ต้องยากลำบาก' ซึ่งเป็นความคิดเห็นที่เป็นนามธรรมมาก และยังมองไม่เห็นว่านักเรียนจะประกอบอาชีพอะไรในอนาคต บริบททางสังคมเช่นนี้ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่เรียนอย่างไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่รู้ว่าจะเรียนไปเพื่ออะไร และได้แต่เรียนไปเรื่อย ๆ โดยปราศจากความทะเยอทะยานที่จะเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นไปค่อนข้างยาก เพราะถึงแม้ผู้เรียนจะเห็นประโยชน์และมีศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่บ้าง แต่สภาพแวดล้อมก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้ความสามารถนั้นในชีวิตประจำวัน

เมื่อต้นทุนทางสังคมของนักเรียนอยู่ในระดับต่ำมากเช่นนี้ ย่อมเป็นภาระหน้าที่ของครูผู้สอน สถาบันการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ร่วมกันพิจารณาว่าควรจะต้องส่งเสริมการเรียนรู้อย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้ กล่าวคือ จะทำอย่างไรให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระและถ่ายโอนทักษะการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ในท้ายที่สุด

นักวิชาการด้านการศึกษาหลายท่านเห็นพ้องกันว่าการเรียนรู้ด้วยตัวเองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะบีบบังคับให้เกิดขึ้นได้ (Holec, 1979, Benson, 2001) แต่เกิดจากการสร้างโอกาสที่เอื้ออำนวยให้มีการฝึกฝนบ่อย ๆ และหลากหลาย การที่ครูผู้สอนจะทำเช่นนี้ได้นั้นจะต้องมีนโยบายการศึกษาที่เอื้ออำนวยด้วย ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่สำคัญที่จะต้องจัดสรรให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นในแง่ของบุคลากรหรือสื่อการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ในกรณีของโรงเรียนที่อยู่ในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่าแทบจะไม่มีสื่อการอ่านภาษาอังกฤษที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนเลย การจัดสรรแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้อาจจะไม่จำเป็นต้องอาศัยเงินงบประมาณจำนวนมากแต่ประการเดียว เพราะหากผู้บริหารการศึกษาเล็งเห็น ถึงความสำคัญของการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

ด้วยตนเองแล้ว ย่อมแสวงหาความร่วมมือจากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

การต่อรองทางความหมายกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง

หากวิเคราะห์ผลการวิจัยตามแนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงโต้ตอบ (dialogic interaction) ของ Bakhtin (1981) จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาหลักในการวิจัยคือ พ่อแม่ผู้ปกครองกับเด็กนักเรียน จะเป็นไปลักษณะของการใช้อำนาจให้เด็กเกรงกลัวและเคารพเชื่อฟังเป็นส่วนใหญ่ เงื่อนไขและโอกาสที่เด็กจะได้ต่อรองทางการเรียนรู้ภายในบ้านเกิดขึ้นน้อย ส่งผลให้เด็กไม่อาจเชื่อมโยงทักษะการต่อรองมาสู่การเรียนรู้ในชั้นเรียนได้ นอกนี้คู่สนทนาในระดับนามธรรม คือ ความคิดความเชื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมก็ยังคงเน้นย้ำการเป็น 'เด็กดี' ที่ต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยปราศจากการโต้แย้ง ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ค่อยมีความหมายในทางสร้างสรรค์ และไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนมี 'คู่สนทนา' ที่ดี และมี 'การสนทนาโต้ตอบ' ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษามากนัก

ตามแนวคิดของ Bakhtin นั้น ไม่ว่าปฏิสัมพันธ์หรือการสนทนาโต้ตอบทางสังคมนั้นจะอยู่ภายใต้วัฒนธรรมแห่งอำนาจมากเพียงใดก็ตาม เด็กก็ไม่ได้ยอมจำนนหรือยอมรับความหมายที่ผู้ใหญ่สร้างขึ้นทั้งหมดแต่ประการใด หากแต่มีกระบวนการต่อรองทางความหมายของตนเองเพื่อตอบโต้ไปด้วยตลอดเวลา (Bakhtin, 1981) ในการวิจัยครั้งนี้ก็เช่นกัน ผู้วิจัยพบว่านักเรียนมีความพยายามที่จะสร้างความหมายในแบบของตัวเองด้วย อาทิเช่น การเดาความหมายตามแบบที่ตัวเองคิด หรือแม้กระทั่งการสร้างเรื่องขึ้นมาใหม่โดยอาจจะไม่ตรงกับเนื้อเรื่องที่อ่านเลย ลักษณะเช่นนี้ครูผู้สอนควรให้การยอมรับและเปิดโอกาสให้มีการต่อรองระหว่างครูและนักเรียนเพื่อนำไปสู่การถอดความหมายของบทอ่านอย่างสร้างสรรค์และมีทิศทางมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ทักษะการเรียนรู้ด้วยตัวเองดังกล่าวนี้เป็นการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศที่นักเรียนไม่คุ้นเคยและแทบจะไม่มีโอกาสได้ใช้ในชีวิตจริง ประกอบกับนักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานทางภาษาในระดับที่อ่อนมาก จึงทำให้การต่อรองของนักเรียนเป็นไปได้น้อยมาก โดยส่วนใหญ่แล้วนักเรียนจะยอมจำนนต่อความหมายที่ครูบอกโดยไม่คิดจะตั้งคำถามต่อไปให้ยุ่งยาก ลักษณะเช่นนี้อาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองมีความหมายต่อตัวนักเรียนน้อย และทำให้นักเรียนไม่สามารถถ่ายโยงประสบการณ์การเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์อื่น ๆ ได้

พื้นที่ของการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ตามแนวคิดเรื่องพื้นที่แห่งพัฒนาการทางการเรียนรู้ (zone of proximal development หรือ ZPD) ของ Vygotsky (1978) นั้น การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นศักยภาพภายในที่สามารถพัฒนาได้อย่างไม่มีขีดจำกัดขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมที่จะเอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์แบบเกื้อหนุนจากคนรอบข้างหรือไม่ จากผลการวิจัยเห็นได้ชัดว่านักเรียนยังไม่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองไปจนถึงขั้นเป็นอิสระได้อย่างแท้จริง สำหรับสังคมไทย การพัฒนานักเรียนไปสู่ขั้นดังกล่าวนั้นอาจต้องใช้ระยะเวลายาวนานหรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลยก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม หากใช้แนวคิดของ Vygotsky ในการวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ อาจพบช่องทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระได้มากขึ้น เพราะตามแนวความคิดเรื่อง ZPD นี้ มีพื้นที่ทางการเรียนรู้ส่วนหนึ่งที่นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ แต่ยังทำความเข้าใจไม่ได้ หรือ 'ยังไปไม่ถึง' นักเรียนสามารถขยายขอบเขตการเรียนรู้ของตนเองได้ด้วยการช่วยเหลือของบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญกว่าประกอบกับความช่วยเหลือภายในตนเอง เพื่อที่จะ 'ย่อย' (internalize) ให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง และถึงแม้ว่าจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นอยู่ในปัจจุบัน แต่ในอนาคตนักเรียนก็อาจจะเรียนรู้อย่างเป็นอิสระได้ (Vygotsky, 1978)

สำหรับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่จะเอื้อให้เกิดการสนับสนุนต่อนักเรียนในเขตพื้นที่ ZPD นั้น เท่าที่ปรากฏ

อยู่ในสังคมไทย ดูเหมือนว่าจะเป็นไปในทางทำลายศักยภาพมากกว่าจะพัฒนา เพราะคนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่ได้ให้ความสนใจต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก การยอมรับและส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาความรู้อย่างเป็นอิสระนั้นเกิดขึ้นน้อยมาก ประกอบกับความคิดความเชื่อทางวัฒนธรรมที่เน้นการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ การตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่การเรียนของเด็กจึงอาจมองได้ว่าเป็นการท้าทายต่ออำนาจหรือการไม่ยอมรับนับถือ ปฏิสัมพันธ์ในสังคมไทยที่เป็นไปตามข้อกำหนดทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง การปรับเปลี่ยนท่าทีของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ หรือการทำความเข้าใจบทบาทของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อการเรียนรู้อย่างถ่องแท้ เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระในอนาคต

การแปรข้อจำกัดให้กลายเป็นโอกาสทางการเรียนรู้

ดังที่ได้อภิปรายแล้วว่าการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวที่นักเรียนได้รับนั้นถือเป็นต้นทุนทางสังคมประการหนึ่ง และต้นทุนดังกล่าวนี้อาจส่งผลในด้านลบหรือด้านบวกต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ทั้งสองทาง แม้ว่าต้นทุนทางสังคมอาจมีจำกัด แต่ในบางกรณีอาจสามารถแปรเปลี่ยนให้เป็นโอกาสทางการเรียนรู้ได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการมองเห็นศักยภาพของนักเรียนในด้านต่าง ๆ แล้วส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในด้านนั้น ๆ เพื่อนำไปสู่การขยายขอบเขตของการเรียนในด้านอื่น ๆ ต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียนคนหนึ่งที่จัดได้ว่าเป็นกรณีพิเศษคือ เด็กหญิงแจน (นามสมมติที่ใช้ในการพรรณนาผลการวิจัย) ซึ่งได้พัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างน่าสนใจทั้ง ๆ ที่ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษในระดับพื้นฐานของเด็กหญิงแจนจัดอยู่ในกลุ่มอ่อน และได้คะแนนในระดับต่ำ แต่แจนก็สามารถเดาความหมายของคำศัพท์จากบริบทได้อย่างมีทิศทาง ดังตัวอย่างประโยค 'A hen sits on its eggs.' ในขณะที่คนอื่น ๆ แปลว่า 'แม่ไก่นั่งบนไข่' ตรงความหมายตามตัวอักษร แต่แจนจะถอดความได้ว่า 'แม่ไก่นั่งฟักไข่' ได้อย่างรวดเร็วเมื่อได้รับการชี้แนะเพียงเล็กน้อยจากครูผู้สอน หรือในข้อความว่า "the friendly angel" ซึ่งเพื่อนร่วมห้องจะแปลความหมายตรงตัวตามที่ครูสอนว่า "นางฟ้าผู้เป็นมิตร" แต่เธอกลับแปลอย่างเป็นตัวของตัวเองว่า "นางฟ้าใจดี" ซึ่งเข้ากับบริบทที่อ่านได้อย่างลงตัว เป็นต้น นอกจากนี้เด็กหญิงแจนยังมีความสามารถในการจับใจความและย่อความจากเรื่องที่อ่านได้อย่างตรงประเด็นและสั้นกระชับอีกด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าแตกต่างจากนักเรียนอื่น ๆ โดยเฉพาะนักเรียนเก่งที่มักจะยึดติดกับความหมายของคำศัพท์ที่ครูให้หรือที่เปิดพบในพจนานุกรม และไม่สามารถถอดความหมายของบทอ่านได้อย่างสอดคล้องกับบริบท เวลาสรุปและย่อความ นักเรียนที่เก่งก็มักจะลอกเนื้อความมาทั้งหมดโดยไม่มีการเลือกสรรส่วนที่เป็นใจความสำคัญ

เมื่อพิจารณาการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กหญิงแจนได้รับ พบว่าแจนมาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง ขาดความอบอุ่น และปัจจุบันได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากยาย และอาซึ่งดูจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นเท่าใดนัก ยายของแจนค่อนข้างจะปล่อยปละละเลยให้แจนรับผิดชอบตัวเอง บุคลิกของแจนไม่ใช่เด็กผู้หญิงที่เรียบร้อย แต่มีลักษณะคล้ายเด็กผู้ชายมากกว่า เธอดูจะไม่ใส่ใจกับความสวยความงามแบบเด็กผู้หญิง และงานที่เธอทำนั้นแม้จะถูกต้องเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ไม่เรียบร้อยนัก ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนไม่ได้ตำหนิหรือแก้ไขความไม่เรียบร้อยของผลงานดังกล่าว แต่ให้การยอมรับในกรณีที่สามารถสื่อความได้ชัดเจนเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมในด้านลบของแจนที่ควรพิจารณาประกอบด้วยคือ มีนิสัยลักขโมยบ่อยครั้งทั้งในและนอกโรงเรียน และนอกจากนั้นยังค่อนข้างจะมีเล่ห์เหลี่ยมแพรวพราว ลักษณะเช่นนี้ชวนให้น่าศึกษาว่าจะมีส่วนเชื่อมโยงกับความกล้าในการที่จะแหวกกฎเกณฑ์ในการถอดรหัสความหมายจากเรื่องที่อ่านด้วยหรือไม่ การที่แจนสำนึกว่าตนเองไม่ใช่นักเรียนที่เก่ง ทำให้กล้าเสี่ยงในการเดาความหมาย เพราะถ้าผิดก็ไม่รู้สึกเสียหน้าอยู่แล้ว

แต่เมื่อความกล้านั้นได้รับการยอมรับและส่งผลในทางที่ดี แจนก็พัฒนาทักษะการเดาของตัวเองโดยการสังเกตบริบทต่าง ๆ จนกระทั่งจับทิศทางในการเดาความหมายได้ในที่สุด ลักษณะการพัฒนาตนเองเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการแปรข้อจำกัดให้กลายเป็นโอกาสทางการเรียนรู้ได้อย่างน่าสนใจ

ในระบบการเรียนการสอนตามปกติที่ไม่ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะพิเศษบางด้านของผู้เรียน ความกล้าเสี่ยงและการเป็นนักเดาที่ฉลาดแบบเด็กหญิงแจนนี้อาจถูกกลืนหายไปกับพฤติกรรมด้านลบของ 'เด็กครอบครัวแตกแยก' หากไม่มีกระบวนการสังเกตที่ละเอียดอ่อน ครูจะไม่สามารถมองเห็นศักยภาพทางการเรียนรู้ในลักษณะนี้ได้และไม่อาจจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาได้ จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย ครูท่านอื่น ๆ ต่างไม่คิดว่าคุณลักษณะเช่นนี้จะมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ประการใด การให้คุณค่าต่อนักเรียนในเชิงมนุษยนิยมจึงน่าจะเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนที่ให้ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังอาจพิจารณาได้ด้วยว่า หากครูใช้มาตรฐานที่ตายตัวเป็นเครื่องวัดและประเมินผลการเรียนรู้ อาจจะทำให้มองข้ามคุณลักษณะทางการเรียนรู้บางประการของนักเรียนได้

บทส่งท้าย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองที่กล่าวถึงในบทความนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของบริบททางสังคมต่อการเรียนรู้ทางภาษาซึ่งมักจะถูกละเลยและมองข้ามไป ศักยภาพของนักเรียนที่พบในการวิจัยช่วยยืนยันได้ว่าแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาขึ้นได้ในสังคมไทย แม้จะต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร อย่างไรก็ตามอุปสรรคสำคัญอาจไม่ได้อยู่ที่ตัวนักเรียนเท่านั้น เพราะยังมีข้อจำกัดทางสังคมอีกหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวครูผู้สอนที่อาจส่งผลให้การพัฒนาแนวคิดนี้เป็นไปได้ยากในสังคมไทย (Piyasilo, 2002) เงื่อนไขสำคัญของการส่งเสริมแนวคิดนี้อยู่ที่การเปิดใจกว้างของครูผู้สอน ไม่ใช้ความคิดและมาตรฐานที่ตายตัวในการวัดและประเมินความสามารถของนักเรียน ยอมรับการต่อรองทางความหมาย และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์อย่างหลากหลาย เพื่อให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักในความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเอง อันจะเป็นผลสืบเนื่องต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระในอนาคต

หมายเหตุ

* งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต ด้านสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้วิจัยจึงใคร่ขออนุโมทนามา ณ ที่นี้

Burapha University

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. (2539). **การวิจัยทางมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จินตนา แขกแก้ว. (2545). **การพัฒนาศักยภาพของผู้ปกครองด้านการสนับสนุนการศึกษาโดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปณิตา นิรมล. (2547). การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการกำกับตนเองในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. **วารสารวิจัยและวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2 (1),** (น.130-149)

พระภูวดล ปิยสีโล. (2549). **การเรียนรู้ด้วยตนเองในการอ่านภาษาอังกฤษและการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ใช้กิจกรรมการอ่านภาษาอังกฤษแบบกว้างขวาง.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วัฒนา เตชะโกมล. (2541). **ปัจจัยคัดสรรที่ส่งผลต่อการกำกับตนเองในการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. (2534). **การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย.** โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bakhtin, Mikhail. (1981). **The dialogic imagination.** Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.

Benson, P. (2001). **Teaching and researching autonomy in language learning.** Harlow: Longman/Pearson Education.

Holec, H. (1979). **Autonomy and foreign language learning.** Strasbourg: Council of Europe.

Littlewood, W. (1999). Defining and developing autonomy in East Asian contexts. **Applied Linguistic, 20 (1),** (pp.71 – 94)

Littlewood, W. (2000). Do Asian students really want to listen and obey? **ELT Journal, 54 (1),** (pp.31 – 36)

Piyasilo P. (2002). **Are Thai teacher ready for autonomous learning?** Unpublished essay. Faculty of Education, Chiang Mai University.

Vygotsky, L. (1978). **Mind and society: The development of higher mental processes.** Cambridge, MA: Harvard University Pres

Vygotsky, L. (1991) **Thought and language.** Cambridge, Mass: MIT Press.

Wenden, A. & J. Rubin. (eds.). (1987). **Learner strategies in language learning.** NJ: Prentice Hall.

Wenden, A. (1991). **Learner strategies for learner autonomy.** London: Prentice Hall International.